

Tina Langholm Larsen, ph.d.-stipendiat ved
Religionsvidenskab, Aarhus Universitet

Keywords: Hjemlandsturisme, det 20. århundrede, dansk-amerikansk historie, transnationalisme, nationalisme, grundtvigianisme.

DANSKER FØRST OG AMERIKANER SAA? Dansk-amerikansk hjemlandsturisme, 1908-1930

I perioden 1908-1930 afholdtes en række dansk-amerikanske stævner på danske folkehøjskoler med det formål at (gen)etablere danske udvandreres tilhørsforhold til Danmark. Med udgangspunkt i disse stævner undersøger artiklen, hvordan hjemlandsturisme er blevet anvendt som et transnationalt redskab til at producere dansk identitet. Artiklen demonstrerer, at den dansk-amerikanske hjemlandsturisme markerer begyndelsen på en transnational kulturudveksling, som er bemærkelsesværdig, dels fordi den finder sted allerede i begyndelsen af det 20. århundrede, og dels fordi den var motiveret af en grundtvigiansk organisation med en klar nationalistisk agenda. Eftersom den tidligste dansk-amerikanske hjemlandsturisme ikke tidligere er blevet udforsket, bidrager artiklen til at fortælle et hidtil ukendt kapitel af den dansk-amerikanske historie.

Siden sidste halvdel af det 20. århundrede har et stigende antal personer forsøgt at kortlægge deres forfædres rødder i en søgen efter svar på, hvem de er, og hvor de kommer fra. Denne udvikling har gjort hjemlandsturisme¹ til en af de hurtigst voksende former for turisme i dag. Flere forskere har kædet tendensen til at konsultere fortiden for at opnå eksistentielle svar sammen med følelsen

1 Hjemlandsturisme er en fordanskning af begrebet 'homeland tourism', som dækker over turisme til destinationer, hvor enten personen selv eller nærtstående slægtninge oprinder fra. I turismeforskningen benyttes bl.a. også 'ethnic tourism', 'roots tourism' og 'ancestral tourism' til at indfange denne form for turisme.

af rodløshed, som globaliseringen og den vestlige hemisfæres “postmoderne” livsførelse ofte beskyldes for at forårsage.² Ærindet i denne artikel er at demonstrere, at hverken følelsen af rodløshed eller hjemlandsturisme er fænomener, som udelukkende hører den postmoderne tidsalder til. Tværtimod vil artiklens kulturhistoriske undersøgelser vise, at lignende fænomener udgjorde grundlaget for udviklingen af et transnationalt netværk mellem Danmark og USA allerede i begyndelsen af det 20. århundrede.

I perioden 1908-1930 afholdtes en række dansk-amerikanske stævner på danske folkehøjskoler landet over. Disse stævner havde ikke kun til formål at tiltrække dansk-amerikanere³ og dermed facilitere hjemlandsturisme, men også at introducere de dansk-amerikanske besøgende for den danske kultur- og samfundsudvikling. På denne måde skulle stævnerne sikre, at “den Hjemvendende føler, han paany tager sit Land i Besiddelse.”⁴ Arrangøren bag stævnerne var immigrantorganisationen Dansk Folkesamfund, der var blevet dannet i Iowa i 1887 på foranledning af N.F.S. Grundtvigs yngste søn, Frederik Lange Grundtvig, som ligesom andre grundtvigianere ønskede at overflytte og bevare den danske folke- og kulturarv⁵ på det nordamerikanske kontinent. Organisationens ambitioner kulminerede i 1928 med organiseringen af *Danmarksfærden*, der på to måneder skulle fremvise hjemlandet til de dansk-amerikanske deltagere.

Med afsæt i de dansk-amerikanske stævner og Danmarksfærden undersøger artiklen, hvordan Dansk Folkesamfund anvendte hjemlandsturisme som et redskab til at (gen)opvække de dansk-amerikanske besøgendes danske identitet. Artiklens første del vil tilgå stævnehistorien fra et kronologisk perspektiv for at give et indblik i de materielle, grundtvigianske og (ud)dannende virkemidler, stævnearrangørerne gjorde brug af for at skabe kulturel kontinuitet for de udvandrede danskere. Denne skitsering af Dansk Folkesamfunds organiserede hjemlandsturisme vil samtidigt tilbyde et kulturhistorisk perspektiv på etableringen af et transnationalt netværk mellem Danmark og USA i 1900-tallets begyndelse. Artiklens anden del tager udgangspunkt i forskningsfeltet ‘religious tourism’, der i de seneste årtier har opnået nye indsigter ved at kombinere to ellers ofte adskilte discipliner, nemlig religions- og turismeforskningen. Jeg vil her anvende begrebet

2 Denne sammenkobling findes bl.a. hos Basu 2005; Olsen og Timothy 2006; Bhandari 2016; Huang, Haller og Ramshaw 2013.

3 ‘Dansk-amerikanere’ anvendes her som et paraplybegreb, der både omfatter den første generation af danske immigranter i USA og deres efterkommere.

4 Udklip fra *Nordlyset* 24. marts 1910 i UA: A574-2, 135.

5 Ordet kulturarv anvendes her i tråd med det engelske begreb ‘heritage’. Hermed ønsker jeg at betone den værdiladning og konstruktivisme, som lå til grund for Dansk Folkesamfunds fremstilling af danskheden og den danske arv, som langt fra var en upartisk gengivelse af historien. Jeg læner mig dermed op ad Peter Aronsson og Lizette Gradéns tilgang til nordisk kulturarv, som de beskriver således: “We approach heritage not merely as remnants of the past, but as a particular cultural practice that uses the past to produce heritage in the present” (Aronsson og Gradén 2013, 12).

'pilgrimsfærd', defineret som en spirituelt motiveret rejse til et 'helligsted',⁶ som en linse til at undersøge, hvordan elementer af folkevækkelse, mission og indoktrinering kan spores i Dansk Folkesamfunds hjemlandsturisme.

Artiklens undersøgelse baseres på Dansk Folkesamfunds upublicerede optegnelser⁷ og avisartikler fra de to danske-amerikanske aviser *Dannevirke* og *Kors og Stjerne* udgivet i henholdsvis USA og Danmark. Hverken folkestævnernes eller Danmarksfærdens historie er, så vidt jeg ved, tidligere blevet behandlet i en forskningsmæssig kontekst, og artiklen bidrager derved til at fortælle et hidtil ukendt kapitel af den dansk-amerikanske historie.⁸

Den dansk-amerikanske forbindelse etableres

I løbet af det 20. århundredes første årtier fandt en række kulturelle, sociale og politiske forandringer sted, som lå i forlængelse af 1800-tallets reformer og samfundsmoderniseringer: af disse er det relevant at nævne sekulariseringen af det danske samfund, som tiltog i takt med, at både befolkningstallet, urbaniseringen og produktionsraterne steg. Disse samfundstendenser var blot nogle af årsagerne til, at en jævn strøm af danskere – omkring 287.000 personer, dvs. op mod 15 % af den danske befolkning – udvandrede til USA i perioden fra den Amerikanske Borgerkrigs afslutning i 1868 til den Første Verdenskrigs begyndelse i 1914.⁹ Blandt de danske udvandrere var Frederik Lange Grundtvig (1854-1903), der med sin grundtvigske opvækst i rygsækken kom til at sætte et markant præg på det danske kulturliv i USA. Ligesom hovedparten af de danske udvandrere bosatte han sig i Midtvesten, hvorfra han i 1887 grundlagde organisationen Dansk Folkesamfund. Ligesom sin far havde F.L. Grundtvig folkelige interesser, der var uadskillelige fra hans kristendomsforståelse, hvilke kom til udtryk gennem Dansk Folkesamfund, der med udgangspunkt i en grundtvigiansk kultur-, menneske- og verdensopfattelse havde til formål at bevare, promovere og udbrede den danske folke- og kulturarv i USA.¹⁰

Dansk Folkesamfunds arbejde for danskhedens bevarelse viste sig dog hurtigt at skabe splid imellem de dansk-amerikanske grundtvigianere og indre missionærer, hvilket fik negative konsekvenser for organisationens popularitet og om-

6 Jf. Olsen og Timothy 2006, 3-6.

7 Disse optegnelser er lokaliseret i både Danmark og USA. Det amerikanske kildemateriale kortlagde og indhentede jeg under et udlandsophold i USA i efteråret 2017.

8 Dansk Folkesamfunds historie udgør ligeledes en udforsket del af den dansk-amerikanske historie. Min ph.d.-afhandling, som indleveres ved Aarhus Universitet i 2019, har til formål at afdække denne historie. For mit foreløbige arbejde se Larsen 2016, 2019a, 2019b.

9 For de forskellige årsager til udvandringen se bl.a. Hvidt 1971; Mackintosh 1993; Brøndal 1999; B. F. Larsen og Bender 1992.

10 DV 13.04.1887, 58-59.

dømme i hele dens 77-årige levetid (fra 1887 til 1964).¹¹ Ganske kort efter Dansk Folkesamfunds dannelse blev en søsterorganisation imidlertid dannet i Danmark under ledelse af grundtvigianske højskolefolk og præster, og her skulle succesen vise sig at blive en del større end i USA. Dansk Folkesamfunds amerikanske afdeling opnåede aldrig et medlemstal på mere end godt 1.000 personer, hvorimod den danske afdeling fik mere end 4.000 medlemmer, efter at F.L. Grundtvig havde foretaget en længere foredragsrejse i Danmark i 1890.¹² Ideen bag det transnationale samarbejde var, som F.L. Grundtvig udtrykte det, at udvide “Grænserne for Folkets Rige i Aandens Verden”. Den danske afdelings formål var at yde moralsk støtte til den amerikanske afdeling og berette dens medlemmer om, “hvad der lever og rører sig i det Folk, de tilhører”.¹³ Den danske støtte skulle således muliggøre, at den danske folkeånd kunne rodfæstes og bevares i USA.

I forlængelse af samarbejdet mellem Dansk Folkesamfunds to afdelinger blev det månedlige tidsskrift *Kors og Stjerne* grundlagt som et transatlantisk forbindelsesled. Gennem et sådant transnationalt netværk kunne de danske udvandrere fortsat opretholde deres danske sprog og relation til Danmark og dermed også deres danske identitet, antog F.L. Grundtvig. For ham var det åbenlyst, at den danske befolkning kunne bindes sammen på tværs af Atlanten gennem en emotionel samhørighedsfølelse og et åndeligt fællesskab, som ikke lod sig afgrænse af nationale grænser. Dansk Folkesamfunds transnationale netværk skulle med andre ord opretholde det ’forestillede fællesskab’ (jf. Anderson 1991), som hidtil havde konstitueret den danske nation, og som F.L. Grundtvig var overbevist om kunne etableres og fastholdes på trods af den geografiske distance mellem danskerne i Danmark og USA.¹⁴

Intentionen bag de dansk-amerikanske folkestævner var ligeledes brobygning, men der skulle dog gå næsten 20 år, før de første tanker om transnationale initiativer materialiserede sig i et egentligt dansk-amerikansk stævne. Tilskyndet af rejseannoncer, der tilbød billige skibsrejser fra USA til Skandinavien og reklame-rede for forbedret komfort, sikkerhed og hastighed af den transatlantiske transport, var hjemlandsturisme – eller ligefrem permanent hjemrejse – i årene efter århundredeskiftet blevet udbredt blandt dansk-amerikanerne.¹⁵ På opfordring

11 Splittelsen mellem de to kirkeretninger, der ultimativt fragmenterede den danske kirke i USA (officielt *Danish Evangelical Lutheran Church in America*) er grundigt behandlet i Nyholm 1963; Mortensen 1952, 1967; Simonsen 1990; Hansen 1998, 1992.

12 Henningsen 1914, 19.

13 *Højskolebladet* 30.09.1887, 1833–39.

14 Lignende kulturbevarende og transnationale organisationer blev også etableret iblandt andre immigrantgrupper i USA. Tidsskriftet *Vossingen* skulle eksempelvis udgøre et transnationalt forbindelsesled mellem norsk-amerikanerne og deres hjemstavn. Se http://www.vossnow.net/Genealogy_Voss/Books/vossingen-1925-7thyr-no3-4-trans.pdf. I bogen *A Folk Divided* (1994) behandler historiker H. Arnold Barton desuden forholdet mellem svenskere i USA og Sverige i perioden 1840–1940.

15 Allen 2017, 178–79.

af den siddende statsminister, Venstremanden J.C. Christensen, som offentligt havde italesat behovet for et stærkere samarbejde mellem danske i Danmark og USA, realiserede Dansk Folkesamfund sit første dansk-amerikanske folkestævne i 1908.¹⁶ Indtil da havde den danske stat forholdt sig bemærkelsesværdigt passiv til den danske udvandring; historiker Kristian Hvidt antyder ligefrem, at staten var lettet over at slippe af med potentielt subsistensløse borgere.¹⁷ Dansk Folkesamfund var dog ikke den eneste organisation, som efterkom Christensens anmodning. Organisationen Dansk-Amerikansk Selskab, der lagde grunden for de senere Rebildfester, havde ligeledes planer om at bygge bro mellem de to lande ved at samle danske og dansk-amerikanske landsmænd på dansk jord. Blandt de ledende figurer i denne organisation var Max Henius og Ivar Kirkegaard, hvoraf sidstnævnte hævdede, at han var kommet på ideen flere år forud for Dansk Folkesamfunds første folkestævne.¹⁸ Folkestævnerne, hvis udvikling og reception i perioden 1908-30 er temaet i sektionen nedenfor, var således omstridte allerede fra deres spæde begyndelse.

Folkestævnernes brug af grundtvigianismens (im)materielle kendetegn

I februar 1908 bragte *Kors og Stjerne* en reklame for det første dansk-amerikanske folkestævne, der skulle foregå på Krabbesholm Højskole den 5.-9. august 1908.¹⁹ Af den officielle stævnefolder fremgik det, at hverken tidspunktet eller stedet for stævnets afholdelse var tilfældigt. Stævnets målgruppe blev indirekte italesat i folderen, idet den betonedede Krabbesholms middelalderlige historie samt hovedbygningens tidligere funktion som herregård og nutidige brug som folkehøjskole som særligt gunstig for et folkestævne. Officielt ønskede stævnearrangørerne at tiltrække "tilrejsende Dansk-Amerikanere ... der har Interesse for den danske Kirke- og Folkesag i Amerika".²⁰ Uofficielt og mere implicit har det dog formentlig stået klart for de fleste, at det var de grundtvigiansk-sindede dansk-amerikanere, som arrangørerne tiltalte, da det nærmest udelukkende var iblandt denne gruppe, at der kunne findes personer med interesse for den danske folkesag i USA. Med valget af en folkehøjskole som stævnelokation håbede arrangørerne desuden også

16 K&S Aug. 1908, 61-63.

17 Hvidt 1971, 36.

18 Bugge Mortensen og Adamsen 2012, 31-35.

19 K&S Feb. 1908, 15.

20 Citatet fremgår af UA: A333-1. I de dansk-amerikanske kultur- og kirkemiljøer var det alment kendt, at det var grundtvigianerne, som kæmpede for det danske folke- og kirkelivs bevarelse i USA. Tilmed bragtes reklamerne for de dansk-amerikanske stævner hovedsagligt i den dansk-amerikanske avis *Dannevirke*, der ligeledes havde en grundtvigiansk profil (Pedersen 1985, 245-46).

at kunne tiltrække de unge højskolelever, landets øvrige grundtvigianere og egnens lokalbefolkning.²¹ Denne stævnelokation fik også betydning for tidspunktet for stævnets afholdelse; idet hovedparten af de danske folkehøjskoler var optaget af elever den 4. juli, USA's uafhængighedsdag, som ellers havde været det oplagte tidspunkt for stævnet, faldt valget på begyndelsen af august. Derved kunne de dansk-amerikanske farmere også deltage, formodede arrangørerne, fordi høsten da ville være ovre. Arrangørerne havde altså en klar forventning om, at det var blandt de dansk-amerikanske landbrugere, at stævnedeltagerne skulle findes – en forventning som formentlig byggede på det faktum, at hovedparten af de danske udvandrere havde bosat sig i Midtvesten for at blive selvstændige farmere i de sidste årtier af 1800-tallet.²²

Netop folkehøjskolerne spillede en central rolle i den grundtvigianske selvforståelse både i USA og Danmark omkring århundredeskiftet, og ved at afholde stævnerne netop der, operationaliserede Dansk Folkesamfund et redskab, som var tilgængeligt for organisationen i kraft af dens indlejring i det grundtvigianske miljø i Danmark. Folkehøjskolerne var arnesteder for den ideologi, Dansk Folkesamfund var baseret på, men andre historiske steder, eksempelvis Skamlingsbanken og Himmelbjerget, var også blevet taget i betragtning.²³ Det, som de potentielle stævnelokationer havde til fælles, var, at de allerede var tilskrevet enten historisk, national eller grundtvigiansk værdi, og ved at vælge en lokation iblandt disse steder, udnyttede Dansk Folkesamfund stedets eksisterende ressourcer og emotionelle betydning for den danske og dansk-amerikanske befolkning. Udvalgelsesprocessen og det endelige valg af stævnelokation illustrerer ikke kun, hvordan både materielle og rumlige kvaliteter som steds- og bygningshistorie var betydningsfulde for det grundtvigianske miljø og dets selvforståelse,²⁴ men også hvordan stævnearrangørerne benyttede sig af disse ressourcer for både at tiltrække en særlig målgruppe og kommunikere stævnernes værdigrundlag.

Det endelige stævnedesign, hvoraf både tidspunktet og typen af stævnelokation blev normen for efterfølgende stævner, demonstrerer, at selvom stævnernes grundtvigianske målgruppe og identitet allerede var fastlagt forud for det første stævne, så var ønsket om at udbrede Dansk Folkesamfunds budskab blandt dele af den danske befolkning også en integreret del af stævnerne. Stævnearrangørerne ønskede altså at opnå et missionerende folke- og kulturmøde ved at samle den danske og dansk-amerikanske befolkning på dansk jord.

21 Ønsket om at tiltrække et bredt dansk publikum såvel som dansk-amerikanske besøgende blev italesat af Dansk Folkesamfunds danske bestyrelse (K&S Okt. 1908, 80). Den danske afdeling stod som hovedarrangør af det første stævne, dog hjulpet af Kvindeforeningen for dansk-amerikansk Mission. Hovedparten af de efterfølgende stævner blev derimod støttet af Udvalget for Dansk-Amerikansk Mission (UA: A574-2, 88-91, 126-27).

22 For de danske udvandreres bosættelse i Midtvesten se Brøndal 1999; Jeppesen 2005, 219-26.

23 K&S Juni 1908, 46.

24 Jf. Adriansen 2013.

Stævneprofilen “rettes til” 1908-1909

Krabbesholms forstander Alfred. Th. Dorf, der tidligere havde været både formand for Dansk Folkesamfunds amerikanske afdeling og drevet Nysted folkehøjskolen i Nebraska, USA, bragte en officiel stævneinvitation i juni 1908-nummeret af *Kors og Stjerne*. I sin invitation slog Dorf fast, at stævnernes hovedformål var at sikre, at de dansk-amerikanske besøgende blev mødt af “Moderens Favntag” i Danmark. Alt for mange besøgende var tidligere rejst skuffede og desillusionerede tilbage til USA efter et hjemlandsbesøg. “[E]t folkeligt Stævne i kristen Ånd” kunne ifølge Dorf afhjælpe denne skuffelse, som han beskriver her:

“Han rejste hjem [til Danmark] med en vis Forestilling ... det Billede, han dannede sig i sin Fantasi, det er det, han ønsker at sé Originalen til ... Når han så kommer hjem på Besøg, sér han ofte – noget hélt andet. Han bliver skuffet ... og han føler sig egentlig fattigere derved ... nu var det svage Bånd hélt bristet.”²⁵

Dorf indikerer her, at en vis nostalgi omkring hjemlandet synes at blive opbygget af immigranten, hvilket nødvendigvis ville føre til skuffelse, når personen endelig genså sit hjemland. Dorf havde dog alligevel forsøgt at sammensætte et stævneprogrammet, som bød på et bredt udvalg af foredrag og underholdning, der kunne afværge en sådan skuffelse. Bl.a. skulle præster, musikere, folkehøjskoleforstandere, politikere og forfatter Jeppe Aakjær behandle emner såsom det danske sprog, den danske ånd, andelsselskaber, vækkelsesbevægelser og kunst på det første stævne.

Stævnets faktisk forløb blev vurderet kort efter dets afholdelse i *Kors og Stjerne*, hvis anmelder (ikke overraskende) var begejstret. Særligt blev den store opbakning, der nåede op på 1.000 personer til det afsluttende folkemøde, fremhævet. Deltagerlisten og stævnereferatet afslører, at gæsterne repræsenterede forskellige sociale lag og inkluderede en række danskere, som var personligt eller ideologisk involverede i Dansk Folkesamfunds arbejde, enten fordi de var pårørende til en udvandrer, fordi de var engagerede i det grundtvigianske miljø, eller fordi de fandt det vigtigt at støtte de udvandrede landsmænd. Desuden var knap halvdel af de i alt 200 deltagere, som deltog i det fulde program, dansk-amerikanere, der enten var eller tidligere havde været bosiddende i Amerika. Tilmed havde en række prominente danskere deltaget, bl.a. statsminister J.C. Christensen, den danske kong Frederik VIII og kongefamilien samt den amerikanske generalkonsul i Rotterdam, danskfødte Oberst Listoe, som medbragte stævnedeltagerne en

25 K&S Juni 1908, 45–46.

hilsen fra selveste præsident Theodore Roosevelt!²⁶ Med dette stævne havde Dansk Folkesamfund altså formået at gøre både den danske og amerikanske stat opmærksomme på dansk-amerikanernes tilstedeværelse, hvilket organisationen blev krediteret for af begge landes statsoverhoveder.

Den øvrige dansk-amerikanske presse var knapt så begejstret som *Kors og Stjærnes* anmelder. Særligt blev det påpeget, at samtlige foredragsholdere havde haft den ting til fælles, at de alle var danskere bosiddende i Danmark. Den dansk-amerikanske repræsentation i stævneprogrammet var altså yderst mangelfuld. Ydermere blev stævnet mistænkt for at være en skjult reklame for den nyåbnede Krabbesholm Folkehøjskole.²⁷ Mistanken om et bagvedliggende økonomisk motiv fra Dorfs side kan ikke afvises, ligesom det ikke kan afvises at den danske stat bakkede op om initiativet på grund af økonomiske interesser. Ikke kun den danske stat, men også øvrige europæiske stater havde på dette tidspunkt fået øjnene op for, at mange immigranter klarede sig godt i USA, endda så godt, at de sendte store pengebeløb retur til de efterladte i hjemlandet.²⁸

På trods af den ikke entydigt positive pressedækning af det første folkestævne betragtede arrangørerne stævnet som vellykket, og snart gik forberedelser til det næste års stævne i gang. Denne gang blev Roskilde Folkehøjskole udvalgt som stævnelokation, da arrangørerne dermed håbede at kunne appellere til et sjællandsk publikum. Som følge af kritikken af det forrige stævne blev 1909-stævnets dansk-amerikanske profil voldsomt styrket; faktisk fik de dansk-amerikanske foredragsholdere deres helt egen sektion i stævneprogrammet. I denne sektion skulle et bredt udsnit af både historiske og nutidige dansk-amerikanske tematikker debatteres, eksempelvis kirkelivet, skolerne og ungdommen, hvorimod den danske sektion udelukkende bød på "Hovedtrækkene i Danmarks Historie, særlig den åndelige Udvikling, i det 19. Århundrede", hvilket bl.a. inkluderede foredrag om A. Oehlschlägers, N.F.S. Grundtvigs og G. Brandes' forfatterskaber.²⁹

Som den danske sektion af stævneprogrammet vidner om, led det andet stævneprogram under et aktualitetsproblem, som skulle komme til at præge hovedparten af stævnerne i årene 1908-30. Indlejret i stævneprogrammerne var en dikotomi mellem stævnernes overordnede formål, nemlig at opdatere de dansk-amerikanske besøgende om det, "der rører sig i vort Folk i Nutiden",³⁰ og så de faktiske stævneprogrammer, som primært bød på historiske, retrospektive danske indslag, der i højere grad præsenterede de besøgende for det 1800-tals Danmark, de kendte fra tiden før deres udvandring. Stævneprogrammet blev ligeledes genstand for kritik i den danske presses reception af det andet stævne, som var over-

26 K&S Aug. 1908, 65-67; UA: A333-2.

27 Anmeldelserne er gengivet i: DV 09.09.1908, 3; UA: A574-2, 87.

28 Foner 2007.

29 K&S Marts 1909, 21.

30 UA: A333-1.

vejende negativ på trods af, at også dette stævne formåede at tiltrække cirka 200 deltagere.³¹ Selv den danske, nationalkonservative avis *Nationaltidende* var kritisk og udpegede stævneprogrammets skarpe skel mellem danske og dansk-amerikanske foredragsholdere som særligt problematisk for den dansk-amerikanske brobygning. Også Max Henius og E.V. Eskesen, der begge havde fremtrædende roller i den konkurrerende organisation Dansk-Amerikansk Selskab, distance-rede sig ikke overraskende fra Dansk Folkesamfunds stævner.³² Endeligt blev både stævnet og den landsdækkende industri-, håndværker- og kulturudstilling – også kendt som 'Landudstillingen' – afholdt i Aarhus, hvoraf sidstnævnte havde tiltrukket mere end 1.100 dansk-amerikanere den 4. juli, udskældt for at have præsenteret de dansk-amerikanske besøgende for en "moralsk Nihilist", nemlig forfatteren og litteraturkritikeren Georg Brandes.³³ I Aarhus havde Brandes selv optrådt på talerstolen og talt nedværdigende om "Småligheden og Vrøvlet" i det danske samfund,³⁴ hvilket fik en dansk-amerikansk præst til at klage til Dansk Folkesamfunds danske formand. Det sidste, dansk-amerikanerne havde brug for, var at høre på en, der "skamskænder alt, hvad kristne Mennesker elsker". Den slags var der allerede rigeligt af i USA, mente han.³⁵

Den dansk-amerikanske præsts foragt over for Brandes, der med sin kritik af bl.a. N.F.S. Grundtvig og Nationalromantikken kom til at fremstå som et moderne modstykke til Dansk Folkesamfunds værdier, peger igen på stævnernes særlige profil og aktualitetsproblem.³⁶ Hverken religionskritik eller Brandes var værdige tematikker for de dansk-amerikanske besøgende, mente han; tværtimod burde de besøgende mødes af personer og emner, der bekræftede det billede, de havde (konstrueret?) af Danmark – et billede, som i høj grad var kristent og retrospektivt og dermed stemte overens med de nostalgiske forventninger, som Dorf italesatte forud for det første stævne. Som en kommentar til disse kritikpunkter skrev Dansk Folkesamfunds formand i sin protokol: "Til Betænkning for ved Planlæggelsen af det næste dansk-amerik. Stævne".³⁷ Som de efterfølgende stævneprogrammer vidner om, tog Dansk Folkesamfunds stævnearrangører den kritiske reception af de første stævner til efterretning, idet de lod stævnernes format og formål genfortolke. I stedet for at opdatere stævnedeltagerne i de nyeste danske kulturstrømninger, skulle fremtidige stævner bekræfte og understøtte den danskhed og det Danmark, dansk-amerikanerne allerede var bekendte med og ønskede at gense.

31 K&S Aug. 1909, 73; UA: A574-2, 123.

32 DV 16.03.1910, 4.

33 UA: A574-2, 124

34 K&S Juli 1909, 58.

35 UA: A574-2, 125.

36 De mange konflikter, som gennem 1800- og 1900-tallet opstod mellem grundtvigianerne og "branditterne" udforskes i bogen *Den gode den onde* (Baunvig og Schelde 2017).

37 UA: A574-2, 124.

Denne villighed til at genfortolke stævnedesignet for at tilfredsstille kritikerne skal formentligt ses i lyset af det ideologiske og brobyggende formål, der lå til grund for stævnerne. Hensigten havde lige såvel været at knytte bånd mellem danskerne på tværs af Atlanten som at opdatere deltagerne om de danske forhold, og stævnearrangørerne har formentligt vurderet, at det var vigtigst at præsentere de besøgende for umiddelbart genkendelige elementer af danskheden for derved at skabe kulturel kontinuitet. Denne kontinuitet pegede ikke kun bagud i tid, men også i højere grad mod USA end Danmark, idet den spejlede den delvist romantiserede forestilling om den danske kulturarv, der blev dyrket i samtidens dansk-amerikanske grundtvigianske miljøer såsom Den danske Kirke og Dansk Folkesamfund.³⁸ Dansk Folkesamfunds danske bestyrelse var således yderst opmærksom på, at de besøgendes fortsatte tilknytning til Danmark var i fare, hvis ikke de forlod landet veltilfredse. Som et resultat af denne tilpasning til de utidsvarende dansk-amerikanske forventninger til Danmark vendte den danske kulturarv – eller i hvert forventningerne til og forestillingerne om denne kulturarv – så at sige “hjem” fra USA. Stævnerne blev på denne måde transnationale kanaler for en kulturel cirkulation mellem Danmark og USA; sammen med de tidligere danske borgere hjemvendte også en idylliseret danskhedsforståelse, der blev re-etableret i Danmark gennem stævnerne.³⁹ Den kulturelle kontinuitet var dermed garanteret, dog på bekostning af den kulturelle aktualitet.

En konkurrent kommer til

I årene 1910-1913 forløb de dansk-amerikanske folkestævner i tråd med de nye forskrifter på henholdsvis Ollerup, Vestbirk, Frederiksborg og Vallekilde folkehøjskole. Den 5. august 1912 – nøjagtig fire år efter afholdelsen af Dansk Folkesamfunds første dansk-amerikanske folkestævne – kom et stykke bakket hede-landskab i Nordjylland dog til at danne rammerne for folkestævnernes eneste, men uovervindelige konkurrent, nemlig Rebildfesten. Arrangøren bag denne fest var Rebild-Komitéen, der havde rødder i det Dansk-Amerikanske Selskab, som dansk-amerikanske Ivar Kirkegaard havde etableret i USA flere år forinden. I spidsen for Rebild-Komitéen stod desuden Max Henius, der ligesom Kirkegaard kritiserede Dansk Folkesamfunds stævner for at have et for snævert udsyn: dels var de religiøst funderede, og dels tog de ikke den dansk-amerikanske opgave

38 I sit studium af den danske enklave i Elk Horn–Kimballton, Iowa konkluderer Jette Mackintosh ligeledes, at den danske kulturarv blev statisk, uopdateret og amerikaniseret i perioden 1870–1925 (Mackintosh 1993, 187–88). Repræsentationerne af den danske kulturarv er sidenhen blevet undersøgt i både Elk Horn–Kimballton og Solvang, Californien af bl.a. Hanne Pico Larsen og Anders Linde–Laursen. Se Larsen 2006, 2013; Linde–Laursen 1999a, 1999b.

39 En lignende, men dog noget senere, kultur–cirkulation er blevet identificeret i den svensk–amerikanske historie af historiker Dag Blanck (Blanck 2016).

alvorligt, mente de.⁴⁰ For Kirkegaard og Henius var det konkurrenceprægede forhold mellem de to dansk-amerikanske begivenheder et spørgsmål om, hvem der kunne repræsentere dansk-amerikanerne bedst, og udfaldet viste sig hurtigt at falde i Rebildfestens favør. Ikke alene blev Dansk Folkesamfunds stævner offentligt fremstillet som den lukkede og ekskluderende modpol til de inkluderende Rebildfester, men snart måtte Dansk Folkesamfunds stævnearrangører også selv sande, at Rebildfesterne i langt højere grad formåede at appellere til et dansk såvel som dansk-amerikansk publikum.⁴¹ Rebildfesterne var dog kun én af en lang række faktorer, som førte til stævnernes nedgang.

Stævnerne lange deroute 1914-1930

1914 blev i mere end én forstand et vendepunkt i de dansk-amerikanske folkestævnernes historie. Eftersom Første Verdenskrigs udbrud afholdt hovedparten af de danske foredragsholdere fra at deltage, kom de dansk-amerikanske besøgende for første gang til at udgøre hovedparten af deltagerne til det syvende stævne afholdt på Ry Folkehøjskole i dagene fra den 6. til den 11. august 1914. Som en lappeløsning gav P.J. Agerskov-Pedersen, som havde været pioner i Dansk Folkesamfunds texanske koloni Danevang, en levende beretning om krigens konsekvenser for det danske mindretal i Slesvig, som nu skulle kæmpe på tysk side.⁴² Ligesom danskerne i USA led det danske mindretal i Tyskland den skæbne, at de var underlagt en fremmed overmagt. Denne følelse af skæbnefællesskab havde været udbredt blandt dansk-amerikanere i årtier, og Dansk Folkesamfund havde flere gange sendt økonomisk støtte til det danske mindretal i Tyskland i ønsket om, at de – ligesom Dansk Folkesamfund selv – ville fortsætte kampen for danskheden.⁴³

Ry-stævnet i 1914 blev begyndelsen på en deroute, som dog først for alvor tog fart, da stævnerne blev genoptaget i 1920. I mellemtiden havde særligt dansk-amerikanerne fået krigen at føle. Modsat Danmark, som officielt forblev neutral under Første Verdenskrig, indtrådte USA i krigen i 1917, hvilket fik vidtrækkende konsekvenser for den amerikanske indenrigs- og udenrigspolitik. I forbindelse med krigens udbrud spredte isolationistiske og nativistiske⁴⁴ holdninger

40 Bugge Mortensen og Adamsen 2012, 37, 91-111.

41 Med undtagelse af 1913 og de to verdenskrige har Rebild Bakker været et samlingssted for tusindvis af mennesker siden 1912. Rebildfesternes historie er kortlagt af Riismøller 1952; Qvistorff 1987, 2012; Bugge Mortensen og Adamsen 2012.

42 K&S Aug. 1914, 61-63.

43 SHS: R46, 5, 146, 164, 173.

44 Den amerikanske nativisme under Første Verdenskrig var kendetegnet ved at være immigrationskritisk, protektionistisk og til tider fremmedfjendsk. I denne periode var den særligt vendt mod de katolske og jødiske immigranter fra Sydøsteuropa, som mange amerikanere betragtede som modvillige mod assimilation (Vecchio 2013, 1487-90).

sig i det amerikanske samfund, iblandt både regeringen og befolkningen. Disse både politiske og folkelige strømninger var kendetegnet ved, at den amerikanske befolkningsgruppe og kultur blev hyldet på bekostning af den etniske heterogenitet, som mere end 100 års immigration havde skabt i det amerikanske samfund. Som en konsekvens blev skærpede immigrationskrav indført i 1917 og efterfulgt af en række kvoter i 1920'erne, der drastisk reducerede al immigration til USA, inklusiv den danske.⁴⁵

Ved stævnet på Grundtvigs Højskole i 1920 blev det særligt synligt, at stævnerne “havde faaet et føleligt Afbræk under den lange Krigsperiode”, som Kr. K. Killmose efterfølgende beskrev det i *Kors og Stjerne*.⁴⁶ Efter 1920 kom deltagerantallet aldrig igen til at overstige 100 personer. Generelt kom en lang række af udfordringer – spændende fra international politik til individuelle interesser – til at karakterisere mellemkrigstidens dansk-amerikanske stævner. Disse udfordringer oplistes her:

Først og fremmest havde nativistiske assimilationskampagner haft en anseelig effekt på det dansk-amerikanske kulturliv i USA. Blandt andet havde guvernøren i Iowa, som var den delstat, der husede flest danske immigranter, fået gennemført en proklamation i 1918, der forbød brugen af ikke-engelske sprog i offentlige rum, og et lignende forbud blev udstedt i Minnesota.⁴⁷ Amerika, landet kendt som ‘The Land of The Free’, blev derfor voldsomt kritiseret på stævnet på Grundtvigs Højskole for at fratage dansk-amerikanerne deres borgerrettighed til at være danske.⁴⁸ Endvidere havde ovennævnte forbud, der forbød dansk tale i danske kirker, skoler, butikker, på gaden og sågar under telefonsamtaler, store konsekvenser for de danske kulturinstitutioner i de berørte stater. I tillæg til de patriotiske tiltag, som blev implementeret ovenfra på stats- og delstatsniveau, blev Dansk Folkesamfunds dansk-amerikanske medlemmer også i deres dagligdag mødt af modvilje iblandt deres amerikanske ligemænd, som tog sprogforbuddet i egen hånd. En gruppe amerikanere – kaldet “the king mob” blandt dansk-amerikanerne – vandaliserede det danske menighedshus og truede med at brænde den danske kirke ned i byen Hampton, Iowa. Denne type trusler havde en effektiv indvirkning på det danske kulturliv i USA, som flere steder helt ophørte. “Noget gik i Stykker” som konsekvens deraf, måtte dansk-amerikanske Johannes Ravn erkende.⁴⁹ Mens Ravn begræd denne udvikling, bød krigsårene for andre på en mulighed for at stoppe op og reflektere over deres nationale tilhørsforhold. En følelse af ambivalens synes have ramt dansk-amerikanske Anton Gravesen, der på trods af sin kærlighed til sit fædreland samtidigt havde måttet erkende, at forholdene havde

45 Jeppesen 2005, 44–54, 321–22; Vecchio 2013, 1497–98.

46 K&S Dec. 1920, 41–43.

47 Brøndal 2013, 330.

48 K&S Dec. 1920, 42–43.

49 Aarbog 1919, 9–10, 19–21.

forandret sig: “Amerika er vort Land og vore Børns Land”. For både sin egen og børnenes skyld var det på tide, at Dansk Folkesamfunds medlemmer lod sig assimilere, ligesom hovedparten af de øvrige dansk-amerikanere havde gjort det, vurderede Gravesen.⁵⁰ Det er svært at vurdere, hvorvidt Dansk Folkesamfunds medlemmer fulgte Gravesens råd – dog er det bemærkelsesværdigt, at den faldende stævnedeltagelse korrelerede med krigens samfundsomvæltninger.

Netop den anden generation af de danske udvandrere var et omdebatteret emne, som også blev frembragt i folkestævneregi i mellemkrigsårene. Som Gravesen havde påpeget, var den anden generation født og opvokset i USA og generelt mere amerikanske end deres forældre. Eftersom den anden generation ikke havde nogen personlig erindring om Danmark, var deres forhold til Danmark fuldstændig afhængigt af deres forældres evne til at videregive og socialisere dem ind i de danske værdier. Dette emne blev diskuteret i 1926 på det tolvte stævne på Danebod Højskole i Nordslesvig, der siden genforeningen i 1920 atter var kommet på danske hænder.⁵¹ På stævnet konstaterede den dansk-amerikanske præst Alfred Jensen fra Tyler, Minnesota, at de i USA nu oplevede en overgangsperiode karakteriseret ved, at den dansk-amerikanske ungdom “ikke vil nøjes med at tralle de gamles Viser efter”.⁵² Tværtimod forsøgte de unge at frigøre sig selv fra den ældre generation. Det stod klart for alle – og i særdeleshed for Dansk Folkesamfund (jf. Danmarksfærden, se nedenfor) – at uden en kulturel overlevering og kontinuitet generationerne imellem, så havde hverken de dansk-amerikanske stævner eller kampen for danskhedens bevarelse i USA en fremtid. En tilsvarende generationskløft blev adresseret af den tidligere dansk-amerikanske præst Thorvald Knudsen, som ligeledes havde identificeret et generationsbrud blandt ungdommen i Danmark, hvor flere folkehøjskoler oplevede nedgang. De grundtvigianske miljøer gennemlevede altså en identitetskrise i både Danmark og USA på dette tidspunkt. Endeligt stillede højskoleforstander Therkildsen spørgsmålet: “Er Aandens Kraft veget fra Grundtvigianismen?”⁵³

Dermed italesatte Therkildsen endnu en udfordring for både folkestævnernes og grundtvigianismens fortsatte virke. Som en kirkelig, politisk og uddannelsesmæssig bevægelse havde grundtvigianismen spillet en afgørende rolle i det danske samfund siden sidste halvdel af 1800-tallet, men i kraft af mellemkrigstidens både ind- og udlandsinspirerede transformation af det danske kulturland-

50 Aarbog 1919, 11. I tråd med Gravesens tanker vidner grundlæggelsen af foreningen Jacob A. Riis League of Patriotic Service i 1918 om, at en stor del af de danske immigranter faktisk revurderede eller på mere ekspressiv vis markerede deres selvforståelse i denne periode. Denne forening, som Max Henius blev præsident for, havde til hovedformål at proklamere de danske immigranternes loyalitet over for USA. Navnet var valgt som et symbol for den loyalitet, Jacob A. Riis havde vist over for USA (Bugge Mortensen og Adamsen 2012, 62).

51 Poulsen 2011, 307–9.

52 K&S Okt. 1926, 33–34.

53 Ibid.

skab slog både teologiske og sekulære alternativer, eksempelvis liberalteologien og den efterfølgende dialektiske teologi samt socialismen, for alvor rod i Danmark.⁵⁴ Disse alternative samfunds- og kulturstrømninger drev gradvist det danske kulturlandskab væk fra grundtvigianismen og truede dermed levegrundlaget for samtidens præster og højskoleforstandere. Debatterne om ungdommens og grundtvigianismens fremtid gav 1926-stævnet en mere tidssvarende karakter; dog vidnede begge debattemner om den værdimæssige og ideologiske krise, Dansk Folkesamfund var ramt af.

Parallelt med at Dansk Folkesamfund gennemgik ovennævnte værdi- og identitetskrise, blev både Danmark og USA ramt af økonomiske kriser. I Danmark ramte krisen hovedsageligt den industrielle og agrikulturelle sektor og skabte forhøjet arbejdsløshed igennem 1920'erne.⁵⁵ I USA skabtes en samfundskrise i 1930'erne som følge af Wall Street-krakket i 1929, hvilket – sammen med de skærpede immigrationskvoter – førte til en stadig mindre immigration til landet. I en kort periode kom udvandringen *fra* USA ligefrem til at overstige indvandringen *til* landet, og den danske immigration blev reduceret til en tiendedel i årene i løbet af de tre år fra 1929 til 1932 – fra 2.525 til kun 262 personer.⁵⁶ Den lave tilstrømning af danske immigranter til USA blev sammen med de dansk-amerikanske bønders ringe økonomiske vilkår italesat af Dansk Folkesamfunds danske formand O.J. Stevns som en mulig forklaring på det lave antal stævnedeltagere i 1920'erne. Dog måtte han også erkende, at den generelle interesse for stævnerne syntes at være faldende på begge sider af Atlanten. Efter at have kæmpet for den dansk-amerikanske sag i ti år gav Stevns nu sin formandspost op.⁵⁷

Hvorvidt disse oplyste faktorer hver især påvirkede opbakningen til Dansk Folkesamfunds arbejde, er det ikke muligt at vurdere. Dog stod det klart, at sammensætningen af stævnedeltagerne havde ændret sig efter krigens afslutning. Formålet med stævnerne havde fra begyndelsen været at samle danske og dansk-amerikanske landsmænd i skøn forening, men repræsentationen af danskere, som tidligere havde været bosiddende i Amerika, men nu boede i Danmark (såkaldt remigration), blev dominerende i de sidste år af stævnehistorien.⁵⁸ Stævnerne mistede dermed deres brobyggende funktion, og i stedet blev de et samlingssted for hjemvendte dansk-amerikanere, hvilket også fremgår af følgende citat udtalt i 1930 af den tidligere dansk-amerikanske præst N. Møller, som da var returneret til Danmark: “Vi samles for at drøfte gamle Minder og for at hilse paa eller høre

54 Fabricius Møller 2005, 150; Lausten 2008, 101-6.

55 Poulsen 2011, 316-21.

56 I de 50 år fra 1921-1970 immigrerede der kun 50.000-60.000 danskere til USA, mens ca. 280.000 personer var immigreret i de 50 år fra 1871-1920 (Jeppesen 2005, 186, 265, 323-24).

57 UA: A425-2.

58 Overvægten af danskere bosiddende i Danmark fremgår tydeligt af deltagerlisterne, hvori deltagerens bosættelsessted er angivet. Se f.eks. K&S Okt. 1925, 21-22.

nyt fra gamle Venner hinsides Havet.”⁵⁹ Stævnerne fik dermed karakter som ’erindringssteder’ for gruppen af hjemvendte dansk-amerikanere,⁶⁰ mens de få dansk-amerikanske deltagere kom dermed til at virke som garant for, at nyheder blev transporteret fra et kontinent til et andet. Folkestævnerne blev da samlingssteder, der faciliterede en kollektiv erindring eller en nostalgisk længsel efter den dansk-amerikanske fortid, som de hjemvendte dansk-amerikanere havde til fælles. Igenem perioden 1908-1930 synes stævnerne altså at være blevet transformeret fra at være brobyggende, dansk-amerikanske samlingssteder til i højere grad at udgøre nostalgiske erindringssteder for returnerede dansk-amerikanere.

Som resultat af den lange deroute beskrevet ovenfor valgte Udvalget for den dansk-amerikanske Mission at stoppe sin finansielle støtte til stævnerne.⁶¹ Dette var et hårdt slag for Dansk Folkesamfund, som var i økonomisk nød og knapt kunne finansiere udgivelsen af *Kors og Stjerne* selv, hvilket medvirkede til at gøre 1930 et skæbnesvangert år for Dansk Folkesamfund. 1930 blev året hvor både det sidste dansk-amerikanske folkestævne blev afholdt, og hvor den sidste månedlige udgave af *Kors og Stjerne* blev udgivet.⁶² Eftersom disse to transnationale tiltag havde udgjort eksistensgrundlaget for Dansk Folkesamfunds afdeling i Danmark, blev den herefter opløst. Femten dansk-amerikanske folkestævner var det blevet til i årene 1908-30. På den ene side havde den statslige anerkendelse af de innovative stævner givet stævnearrangørerne blod på tanden til at fortsætte stævnerne; på den anden side var stævnerne udfordret af tiltagende kritik, konkurrence fra Rebildfesten, dalende popularitet og manglende brobygning. Særligt var 1920’erne karakteriseret ved at være et kriseårti for Dansk Folkesamfund, hvis transnationale samarbejde mellem danske og dansk-amerikanske grundtvigianerne var under opløsning. Den amerikanske afdeling bevarede dog troen på den frugt, et transnationalt samarbejde kunne bære, hvilket kulminerede med det storstilede projekt *Danmarksfærden* i sommeren 1928, som jeg nu vil rette blikket mod.

59 DV 26.03.1930, 1.

60 Begrebet erindringssted blev oprindeligt introduceret af historiker Pierre Nora, der definerede sådanne steder som “any significant entity, whether material or non-material in nature, which by dint of human will or the work of time has become a symbolic element of the memorial heritage of any community” (Nora 1996, xvii).

61 K&S Dec. 1921, 41.

62 Som et sidste forsøg på at holde den transnationale kontakt i live blev *Kors og Stjerne* udgivet i form af en årbog i 1931, men også dette forsøg mislykkedes.

Danmarksfærden

Allerede under det tredje dansk-amerikanske stævne i 1910 havde Dansk Folkesamfunds amerikanske formand L. Henningsen påpeget, at mange dansk-amerikanere havde brug for vejledning, når de besøgte Danmark. Som en løsning havde han tidligere foreslået, at Dansk Folkesamfund i Danmark skulle gøre “en betydelig Mission for vort Folkearbejde og kirkelige Arbejde herovre, ved at [fremvise] vort Fædrelands bedste Skatte” på netop de steder, “hvor der er noget at se og lære.”⁶³ Henningsen mente altså ikke, at stævnerne bød på et tilstrækkeligt niveau af mission eller ekskursion; der var behov for guidede ture, der kunne sikre, at de besøgende fik det rette indtryk af deres fædreland, dets folk og dets kirke. Anders Bobjerg, der havde været forstander ved Danebod Folkehøjskole i Tyler, Minnesota, tog fat i et sådant arbejde, og i de efterfølgende år arrangerede han rundrejser til danske seværdigheder såsom Skagen, Rebild Bakker, Viborg Domkirke, Herning, Himmelbjerget, Jelling, Dybbøl, Møns Klint og diverse folkehøjskoler.⁶⁴ Men ligesom det var tilfældet med stævnerne, var opbakningen til disse guidede ture faldende i mellemkrigstiden. I denne periode lykkedes det dog den amerikanske afdeling af Dansk Folkesamfund at stable Danmarksfærden på benene i samarbejde med de to dansk-amerikanske foreninger Den Danske Kirke i Amerika og Dansk sammensluttet Ungdom. Danmarksfærdens formål var stort set identisk med de guidede ture, Bobjerg havde udbudt: Gennem to måneders rundrejse i Danmark skulle Danmarksfærden introducere de dansk-amerikanske besøgende for danske monumenter, natur, historie og det danske folks hverdagsliv.⁶⁵

En 33-siders brochure over Danmarksfærden italesatte klart og tydeligt turens målgruppe, idet den direkte adresserede medlemmerne af de dansk-amerikanske menigheder i USA. Med en emotionel og religiøs diskurs tegnede den et billede af den danske folkekirke som det “gamle aandelige Hjem”, dansk-amerikanerne en gang havde forladt, men nu fik muligheden for at vende tilbage til. Derved kunne de opnå “Følelsen af, at vi hører sammen ... og I vil mærke, at I er kommen hjem”.⁶⁶ I Danmark tilbød rejsearrangørerne flere forskellige ture, hvis geografiske omfang dækkede næsten samtlige af Danmarks regioner. Arrangørerne forventede tydeligvis, at deltagerne ville besøge deres ’hjemstavn’. Ydermere havde næsten halvdelen af de arrangerede ture den dansk-amerikanske ungdom for øje. Dansk Folkesamfund var, som ovenfor nævnt, opmærksomme på udfordringen i at sikre danskhedens fortsatte relevans iblandt den anden generation, og derfor omfattede de guidede ture besøg på landbrugshøjskoler, ungdomsforeninger, gymnasstikstævner og folkehøjskoler, der alle rettede sig mod den dansk-amerikanske

63 ELCA: notesbog 335–336, 380–86, 390–91.

64 Disse guidede ture beskrives bl.a. i K&S Maj 1911, 1–2; K&S Aug. 1914, 64–68.

65 Aarvog 1927, 26–28.

66 ELCA: brochure, 6.

ungdom.⁶⁷ Disse ture var alle (ud)dannelsesrettede i mere end én betydning: dels skulle de oplære den danske-amerikanske ungdom i danske dyrkningsmetoder, foreningsarbejde m.m., og dels skulle de medvirke til at danne ungdommen i de danske værdier, som eksempelvis gymnastikforeningerne og folkehøjskolerne repræsenterede. Dette ønske om at gøre turene både dannende og uddannende bar ikke kun præg af at være grundtvigiansk, men også af at være missionerende og delvist indoktrinerede.

Danmarksfærden-brochuren tjente samtidigt som en traditionel guidebog. Blandt andet gav den information om den danske drikkepengekultur og det offentlige transportsystem, og den indeholdt et Danmarkskort samt lister over danske byer, hoteller og kontaktpersoner. Den instruerede således i, hvordan de dansk-amerikanske besøgende skulle integrere sig i den danske kultur. Behovet for sådanne instruktioner vidner om, at der fandtes en kulturel distance mellem Danmarksfærdens dansk-amerikanske deltagere og det danske samfund – en distance som også blev bemærket af Danmarksfærdens deltagere, hvoraf en mand berettede, at de dansk-amerikanske unge var “*somewhat different*” og havde en “frejdigere Optræden” end de danske. Modsat udpegede en dansk-amerikaner den danske cykelkultur og de rene gader som noget udpræget dansk.⁶⁸ Det sociale samvær mellem de danske og danske-amerikanske deltagere førte altså ikke udelukkende til en større følelse af lighed og samhørighed, som arrangørerne havde håbet, men også til en øget opmærksomhed på de elementer, der adskilte de to grupper fra hinanden. Selvom Danmarksfærdens deltagere generelt syntes tilfredse med turen, tiltrak den langt fra de 365 personer, som arrangørerne havde langt an til, og den manglede interesse gjorde, at Danmarksfærden blev Dansk Folkesamfunds amerikanske afdelings største, men også sidste initiativ til organiseret hjemlandsturisme.

Realiseringen af dansk-amerikansk hjemlandsturisme

Som et historisk fænomen må realiseringen af Dansk Folkesamfunds organiserede hjemlandsturisme forstås inden for rammerne af en specifik tid og et specifikt rum. Som refereret i artiklens indledning behandler forskningen ofte hjemlandsturisme som et (post)moderne fænomen genereret af globaliseringen og den deraf skabte rodløshed. Netop globaliseringen og effekterne deraf har geograf Doreen Massey forsøgt at indfange ved hjælp af begrebet *time-space compression*, som den kritiske humangeograf David Harvey oprindeligt introducerede i 1989. Ifølge Massey dækker begrebet over “a phenomenon which implies the geographical

67 ELCA: brochure, 17–26.

68 K&S Nov. 1928, 41–42; DV 25.07.1928, 3–4.

stretching-out of social relations”.⁶⁹ Denne kompression af tid og sted, som gør verden 'mindre' og tillader transnational bevægelse og kommunikation, dateres eller lokaliseres dog ikke konkret af Massey. Selvom disse tendenser unægteligt har accelereret i de seneste årtier, vil jeg her argumentere for, at vi ser deres begyndelse allerede omkring år 1900.⁷⁰

Da det første dansk-amerikanske folkestævne blev lanceret i 1908 havde teknologiske og kommunikative landvindinger allerede gjort distancen mellem Danmark og USA betydeligt mere overkommelig, hvilket var en forudsætning for Dansk Folkesamfunds transnationale arbejde og hjemlandsturismen. Med overskrifter som “Over Atlanteren paa 4 og ¾ dag. Korteste Tid til Skandinavien” tilskyndede rederierne ligefrem hjemlandsrejser.⁷¹ I ovenstående undersøgelse har jeg dog – i tråd med nyere studier af etniske og religiøse immigrantorganisationer⁷² – forsøgt at påvise, at Dansk Folkesamfund ikke udelukkende benyttede sig af etablerede transnationale kommunikationskanaler og sociale netværk, men også skabte dem selv. Dansk Folkesamfund var i sig selv en transnational organisation, der rigtigt nok gjorde brug af eksisterende teknologiske og kommunikative kanaler, men som selv etablerede et socialt netværk imellem danskere på tværs af Atlanterhavet, bl.a. ved hjælp af organet *Kors og Stjerne* og den organiserede hjemlandsturisme. Jeg vil derfor argumentere for, at begrebet *time-space compression* også kan indkapsle det sociale, transnationale netværk, som de dansk-amerikanske stævner og Danmarksfærden var faktiske resultater af.

De praktiske forudsætninger udgør dog kun et aspekt af hjemlandsturismen. Et andet, centralt aspekt er dansk-amerikanernes behov for og evne til at gøre brug af disse faciliteter. For en stor del af de danske immigranter, der var ankommet til USA i de sidste årtier af 1800-tallet, var perioden fra ca. 1900 til 1914 frugtbar for hjemlandsturisme. Her havde hovedparten af immigranterne formået at etablere sig i økonomisk henseende,⁷³ og tilmed vidner den dansk-amerikanske litteratur om en udbredt hjemve og rodløshed i denne periode.⁷⁴ I takt med at billetpriserne til Danmark faldt, fik de råd til at besøge deres fædreland og genetablere kontak-

69 Massey 1993, 59.

70 En række migrationsforskere har i de seneste år ligeledes argumenteret for, at transnationalisme ikke blot skal forstås som et nutidigt fænomen, men som et fænomen med dybe historiske rødder. Se fx Green og Waldinger 2016; Portes 2001; Foner 2007.

71 DV 15.01.1908, 1. I sin doktordisputats betegner Christian Hvidt også rederierne som en drivkraft for den danske udvandring i sidste halvdel af det 19. århundrede (Hvidt 1971, 488).

72 Se f.eks. Ebaugh 2004; Tweed 2006; Csordas 2007; Levitt 2007; Vásquez 2008; Hüwelmeier og Krause 2010; Shubin 2012.

73 Både første og særligt anden generation af de dansk immigranter klarede sig godt på dette tidspunkt – endda bedre end deres norske og svenske ligemænd (Jeppesen 2005, 419).

74 Ifølge følelshistoriker Susan Matt (2011) udgør hjemve et almenmenneskeligt aspekt af immigrantlivet. Udbredelsen af hjemve blandt dansk-amerikanerne fremgår eksempelvis af den dansk-amerikanske sangbog, som Dansk Folkesamfund udgav i perioden 1887–1949, hvori en hel sektion havde hjemve som hovedtema (Stølen 2010, 174–84).

ten til savnede familiemedlemmer, venner og bekendte. Trangen efter at gense Danmark eller opleve landet for første gang kan muligvis bidrage til at forklare, hvorfor hjemlandsturismen var populær i denne periode, og hvorfor Rebildfesten formåede at tiltrække tusindvis af dansk-amerikanere år efter år – selv efter de dansk-amerikanske folkestævner var blevet opgivet.

Som jeg har forsøgt at illustrere via de to ovennævnte perspektiver, kan Dansk Folkesamfunds organiserede hjemlandsturisme betragtes som et produkt formet af samtidens udviklingstendenser. Hjemlandsturismen var nu mulig, dansk-amerikanerne havde interesse derfor og råd dertil, og den danske stat bifaldede det. Som min analyse af folkestævnerne viste, formåede Dansk Folkesamfunds kulturarvsbevarende og grundtvigianske tilbud dog hverken at være tilsvarende eller tidssvarende med de behov og oplevelser, den bredere dansk-amerikanske befolkningsgruppe efterspurgte. Forudsætningerne for hjemlandsturismen var altså på plads, men karakteren af Dansk Folkesamfunds organiserede hjemlandsturisme appellerede ikke tilstrækkeligt til dens målgruppe.

Søgen efter autenticitet: hjemlandsturisme som pilgrimsfærd

Ligheden mellem ordene 'Danmarksfærd' og 'pilgrimsfærd' er – uanset Dansk Folkesamfunds mere eller mindre bevidste ønske om at trække på dette ordspil – slående. I denne sektion vil jeg foreslå, at Dansk Folkesamfunds hjemlandsturisme havde karakter af en organiseret 'pilgrimsfærd' defineret som en spirituelt motiveret rejse til et 'helligsted'.⁷⁵

Som i langt de fleste tilfælde af hjemlandsturisme var formålet med Dansk Folkesamfunds hjemlandsrejser at genbekræfte de dansk-amerikanske besøgendes danske identitet og tilknytning. Forskningen viser, at denne type turisme enten kan rodfæste turisten i hjemlandet og styrke hans/hendes nationale identitet;⁷⁶ modsat kan turisten dog også desillusioneres og fremmedgøres fra sit hjemland.⁷⁷ Som jeg har vist ovenfor, var Dansk Folkesamfunds repræsentanter opmærksomme på disse potentielle, forskelligartede udfald, og målet blev derfor at tilfredsstille den besøgendes forventninger for at sikre, at han/hun (for)blev forbundet til Danmark. Selvom Dansk Folkesamfund havde et klart grundtvigiansk fundament, lå der ikke en veldefineret religiøs agenda bag de dansk-amerikanske folkestævner. Agendaen var i højere grad national og missionerede i etnisk henseende,

75 Jf. Olsen og Timothy 2006, 3-6.

76 Jf. Bhandari 2016.

77 Jf. Huang, Haller og Ramshaw 2013.

og derfor blev danskheden den 'vare', som hjemlandsturismen tilbød.⁷⁸ Det er derfor oplagt at spørge, hvorfor det er relevant at indsætte hjemlandsturismen i en religiøs forståelsesramme, for hvad konstituerede i så fald det 'hellige'?

For Dansk Folkesamfunds stiftere og kernemedlemmer var organisationens og danskhedens kerneværdier den fælles historie og identitet, som den danske nation var blevet tildelt af Gud, og som de derfor følte sig forpligtede til at opretholde – også selvom de nu var bosat i USA. Frederik Lange Grundtvig formulerede denne forpligtelse således: "Hvad det danske Folk angaar, saa tror jeg, at det svigter sit af Gud givne Kald, hvis det her i Amerika opgiver sig selv og sit eget. Jeg tror, at det, ved Guds Naade, sidder inde med et stort Bidrag til Menneskeslægtens Lykke."⁷⁹ Dansk Folkesamfunds arbejde for danskhedens bevarelse skal således forstås inden for rammerne af et gudsskabt verdensbillede. Det 'hellige' fandtes dermed, ifølge Dansk Folkesamfund, i de kropslige, materielle og immaterielle manifestationer og repræsentationer af danskheden, som f.eks. var at finde i det dansk folkefærd, folkekirken, folkehøjskolerne og historiske seværdigheder. Mens Dansk Folkesamfunds hjemlandsturisme kan have forekommet rent nationalistisk og sekulær for udenforstående, var den kristne tro en ideologisk grundpille i organisationens aktiviteter. Derfor mener jeg, det er relevant at forstå og kategorisere de dansk-amerikanske stævner og Danmarksfærden inden for rammerne af både religions- og turismeforskningen. Dette gælder dog primært fra et organisatorisk perspektiv, da det eksisterende kildemateriale ikke giver et indblik i, hvorledes enkeltpersoner opfattede disse hjemrejser. Det er derfor intentionerne bag hjemlandsturismen, der er i fokus i det følgende.

I tråd med ovennævnte helliggørelse af nationale repræsentationer har Dallen J. Timothy og Daniel H. Olsen identificeret en genfortolkning af 'det hellige' i deres studier af forholdet mellem turisme og religion. Igennem det 20. århundrede har sekulariserede forståelser af en pilgrimsdestination udvidet grænserne for, hvad der konstituerer det hellige, og nye typer af pilgrimsfærd er opstået, argumenterer de:

"Modern society has expanded what it defines as sacred, bringing about the creation of new sites of sacrality, with travel to these sites being termed pilgrimage in its own right because rather than pilgrimage being travel to sites where heaven and earth converge, it is considered to be journeys

78 Denne nationalt-orienterede agenda kan – såvel som N.F.S. Grundtvigs tanker – betragtes inden for civilreligiøse rammer, hvilket jeg dog vil afstå fra at gøre her. Forholdet mellem grundtvigianismen og civilreligion er dog tidligere blevet berørt af religionssociolog Margit Warburg (2013) og religionshistoriker Katrine F. Baunvig (2013).

79 DV 13.04.1898, 3.

undertaken by a person in quest of a place or a state that he or she believes to embody a *valued ideal* (Morinis 1992, 4)”⁸⁰

Ifølge Timothy og Olsen kan moderne pilgrimsrejser altså også have sekulære rejsemål, ligesom også Dansk Folkesamfunds organiserede rejser havde det. De umiddelbare ligheder mellem traditionel pilgrimsfærd og formålet for Dansk Folkesamfunds hjemlandsturisme er da heller ikke svære at overse, idet begge typer rejser omfatter en søgen efter “truth, enlightenment, or an authentic experience”, der er knyttet til en destination, som tillægges særlig stor værdi.⁸¹ Autentiske oplevelser, oplysning og dannelse er gennemgående træk i særligt Danmarksfærdens og de øvrige guidede tures programmer, hvor dansk-amerikanerne skulle “se og lære” af fædrelandet og dets folk (jf. citat af L. Henningsen ovenfor). Dansk Folkesamfunds organiserede hjemrejser adskiller sig altså hverken markant fra traditionelle eller moderne varianter af pilgrimsfærd.

Som hjemlandsturister – eller pilgrimme⁸² – var dansk-amerikanerne hverken ‘outsidere’ eller ‘insidere’ i Danmark, men positionerede sig midt imellem de to kategorier. Denne mellemposition vidner både Danmarksfærdens (ud)dannende ture; brochuren, der guidede turisterne i at (re-)integrere sig i Danmark; og de efterfølgende beretninger fra Danmarksfærdens om. Det tætte forhold mellem ud-dannelse og religiøs turisme er blevet undersøgt af sociolog Erik H. Cohen, som påpeger, at religiøse turisternes oplevelser i høj grad formes af rejsearrangører og -guider, hvilket giver den planlagte rejse karakter af et forudbestemt pensum.⁸³ Det uddannende element af Danmarksfærdens ungdomsture var åbenlyst, men lignende elementer kan også findes i folkestævneprogrammer, som skemalagde de besøgendes dagsprogrammer, deres indlogering, måltider og ekskursioner. Hele hjemlandsoplevelsen kunne på denne vis koordineres i overensstemmelse med de værdier, Dansk Folkesamfunds repræsenterede og fandt vigtige at videregive. Hjemlandsturismens (ud)dannende formål kan desuden ses i lyset af den folkeoplysning, N.F.S. Grundtvig ønskede at implementere iblandt den danske befolkning for at skabe en homogen nation, som ifølge religionshistoriker Katrine F. Baunvig havde et informativt såvel som et emotionelt sigte.⁸⁴ På samme måde kan Dansk Folkesamfunds hjemlandsturisme tolkes som både informativ – eller (ud)dannende – og emotionel, idet målet jo netop var at overlevere de danske værdier til de dansk-amerikanske besøgende og derved knytte dem emotionelt til deres hjemland. I denne proces kom Dansk Folkesamfunds repræsentanter

80 Olsen og Timothy 2006, 5, forfatterens kursivering.

81 Olsen og Timothy 2006, 3.

82 Lighederne mellem rollerne som ‘turist’ og ‘pilgrim’ påpeges ofte i forskningen omhandler religiøs turisme, hvor der i flere tilfælde argumenteres for, at de to roller former et kontinuum af uadskillelige elementer. Se f.eks. Stausberg 2011, 19–21; Olsen og Timothy 2006, 6.

83 Cohen 2006, 84–85.

84 Baunvig 2014, 77–79.

til at indtage rollen som mediatorer – eller guider – mellem de besøgende og det danske samfund.⁸⁵

På baggrund af Dansk Folkesamfunds ønske om at guide de dansk-amerikanske besøgende mod en særlig danskhedsforståelse og -oplevelse, vise dem det "rigtige" Danmark og derved fremelske et nationalt tilhørsforhold mener jeg, at Dansk Folkesamfunds transnationale tiltag må anses som en form for indoktrinering. Dette gælder særligt i forhold til den anden generation af dansk-amerikanere, som organisationen udviste særlig stor bekymring for. Hvorvidt det faktisk lykkedes Dansk Folkesamfund at vække et følelsesmæssigt, nationalt tilhørsforhold iblandt de dansk-amerikanske turister, kan kildematerialet ikke give et fyldestgørende svar på. Dog kan de forskellige beretninger fra Danmarksfærdens deltagere tolkes som, at mødet mellem dansk-amerikanerne og det danske samfund skabte en bevidsthed om de fundamentale forskelle, der adskilte de to grupper. Dette læner sig op ad sociologerne Judith Taylor, Ron Levi og Ronit Dinovitzers studie af organiseret hjemlandsturisme iblandt diasporajøder, som dokumenterer, at hjemlandsturisme kan generere et stærkere gruppetilhørsforhold hos deltagere, som imidlertid også bliver bevidstgjort om forskellene mellem deres eget diasporaliv og livet i 'hjemlandet'.⁸⁶ Resultatet af sådanne typer reguleret hjemlandsturisme er altså ikke nødvendigvis entydigt, men kan være præget af ambivalens.

Konklusion

Med udgangspunkt i de dansk-amerikanske folkestævner og Danmarksfærdens, der blev afholdt i Danmark i perioden 1908-30, har jeg med denne artikel belyst, hvordan immigrantorganisationen Dansk Folkesamfund anvendte hjemlandsturisme som et redskab til at styrke det emotionelle bånd mellem danskere i USA og Danmark, ligesom elementer af grundtvigiansk folkevækkelse, mission og indoktrinering var at spore i den ellers umiddelbart sekulære organisering af hjemrejserne. På trods af Dansk Folkesamfunds klare ideologiske agenda formåede organisationen at gøre den danske stat, som i op mod et halvt århundrede havde forholdt sig forholdsvis passivt til de danske udvandringsstrømme, opmærksom på dansk-amerikanernes fortsatte eksistens. Den dansk-amerikanske befolkningsgruppes arbejde for at markere sig selv i Danmark blev sidenhen videreført af Rebildselskabet og ved opførelsen af Mindehøjen i Søndermarken i 1925.⁸⁷ Dansk

85 Jf. Stausberg 2011, 195-204.

86 Lignende ideologiske og delvist indoktrinerede hjemlandsrejser kan også findes iblandt nutidige diasporagrupper. Eksempelvis tilbyder organisationen Taglit-Birthright Israel gratis rejser til Israel for unge jøder i mere end 50 forskellige lande. Formålet med disse rejser er at sikre en etnokulturel kontinuitet mellem jødiske generationerne på tværs af landegrænser. Se Taylor, Levi og Dinovitzer 2012.

87 Se Warburg 2009; Adriansen 2010, 17-18.

Folkesamfund påbegyndte dog dette arbejde, og eftersom denne organisations transnationale arbejde ikke tidligere er blevet kortlagt, har artiklen forsøgt at bidrage til afdækningen af et videnshul i den dansk-amerikanske historie.

For at forstå denne hjemlandsturisme som et historisk fænomen, har jeg inddraget en række faktorer, der opererede på forskellige samfundsniveauer – fra samtidens teknologiske vindinger ned til de enkelte folkestævneaktiviteter – der samlet har formet den dansk-amerikanske historie. Hjemlandsturismen må forstås i en både lokal, national og transnational kontekst; den var et historisk produkt, som ikke kun benyttede sig af, men også selv etablerede transnationale kommunikationskanaler og et socialt netværk mellem Danmark og USA, har artiklen argumenteret. På baggrund af denne undersøgelse har jeg ønsket at vise, at behovet for at opsøge sine rødder ikke blot skal anses som et fænomen opstået i globaliseringens kølvand, men at hjemlandsturisme og transnational netværksdannelse var fænomener, der allerede karakteriserede immigrantlivet i begyndelsen af det 20. århundrede.

Bibliografi

- Adriansen, Inge. 2010. *Erindringssteder i Danmark: monumenter, mindesmærker og mødesteder*. Etnologiske studier 14. Copenhagen: Museum Tusulanum.
- Adriansen, Inge. 2013. "Grundtvigianernes Symbolske Iscenesættelse Af Folk Og Nation." I *Samfundsbyggeren. Artikler Om Grundtvigs Samfundstænkning*, Ove Korsgaard og Michael Schelde (red.), 165–84. Frederiksberg: Forlaget Anis.
- Allen, Julie K. 2017. *Danish, but Not Lutheran: The Impact of Mormonism on Danish Cultural Identity, 1850-1920*. Salt Lake City, UT: University of Utah Press.
- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London: Verso.
- Aronsson, Peter, og Lizette Gradén. 2013. "Introduction: Performing Nordic Heritage – Institutional Preservation and Popular Practices." I *Performing Nordic Heritage: Everyday Practices and Institutional Culture*, 1–26. Burlington, VT: Ashgate.
- Barton, H. Arnold. 1994. *A Folk Divided: Homeland Swedes and Swedish Americans, 1840-1940*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Multiethnica Upsaliensia; 10. Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.
- Basu, Paul. 2005. "Macpherson Country: Genealogical Identities, Spatial Histories and the Scottish Diasporic Clanscape." *Cultural Geographies* 12 (2): 123–50. <https://doi.org/10.1191/1474474005eu324oa>.

- Baunvig, Katrine Frøkjær. 2013. *Forsamlingen først: N.F.S. Grundtvigs og Émile Durkheims syn på fællesskab*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- . 2014. “Det Folkelige Foredrag.” I *Ved Lejlighed. Grundtvig Og Genrerne*, Sune Auken og Christel Sunesen (red.), 66–94. Hellerup: Forlaget Spring.
- Baunvig, Katrine Frøkjær, og Michael Schelde, eds. 2017. *Den gode den onde: om grundtvigianister og brandtitter*. Frederiksberg: Eksistensen.
- Bhandari, Kalyan. 2016. “Imagining the Scottish Nation: Tourism and Homeland Nationalism in Scotland.” *Current Issues in Tourism* 19 (9): 913–29. <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.789005>.
- Blanck, Dag. 2016. “‘Very Welcome Home Mr. Swanson’: Swedish Americans Encounter Homeland Swedes.” *American Studies in Scandinavia* 48 (2): 107–21.
- Brøndal, Jørn. 1999. “Etniske Enklaver i Det Amerikanske Midtvesten.” *Tidsskrift for Historie* 29 (2): 3–12.
- . 2013. “Danes and Danish Americans, 1870-1940.” I *Immigrants in American History: Arrival, Adaptation and Integration*, Elliott Robert Barkan (red.), 1:323–32. California: ABC-CLIO.
- Bugge Mortensen, Henrik, og Marianne Adamsen. 2012. *Rebild Bakker: dansk-amerikanske forbindelser – Danish-American Ties*. Skørping: Rebild.
- Cohen, Erik H. 2006. “Religious Tourism as an Educational Experience.” I *Tourism, Religion & Spiritual Journeys*, 78–93. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Csordas, Thomas. 2007. “Introduction: Modalities of Transnational Transcendence.” *Anthropological Theory* 7 (3): 259–72.
- Ebaugh, Helen Rose. 2004. “Religion across Borders: Transnational Religious Ties.” *Asian Journal of Social Science* 32 (2): 216–31. <https://doi.org/10.1163/1568531041705086>.
- Fabricius Møller, Jes. 2005. *Grundtvigianisme i det 20. århundrede*. København: Forlaget Vartov.
- Foner, Nancy. 2007. “Engagements across National Borders, Then and Now.” *Fordham Law Review* 75 (5): 2483–92.
- Green, Nancy L., and Roger Waldinger, eds. 2016. *A Century of Transnationalism*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Hansen, Thorvald. 1992. *Church Divided. Lutheranism Among the Danish Immigrants*. Des Moines, IA: Grand View College.
- . 1998. “Grundtvigianism and Danes in America.” *Grundtvig Studier* 1998: 190–201.
- Huang, Wei-jue, William J. Haller og Gregory P. Ramshaw. 2013. “Diaspora Tourism and Homeland Attachment: An Exploratory Analysis.” *Tourism Analysis* 18 (3): 285–96.

- Hüwelmeier, Gertrud, og Kristine Krause. 2010. *Traveling Spirits: Migrants, Markets and Mobilities*. New York, NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203865262>.
- Hvidt, Kristian. 1971. *Flugten Til Amerika Eller Drivkræfter i Masseudvandringen Fra Danmark 1868-1914*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jeppesen, Torben Grøngaard. 2005. *Danske i USA 1850-2000 – En Demografisk, Social Og Kulturgeografisk Undersøgelse Af de Danske Immigranter Og Deres Efterkommere*. Odense: Odense Bys Museer.
- Larsen, Birgit Flemming, and Henning Bender. 1992. *Danish Emigration to the U.S.A.* Aalborg: Danes Worldwide Archives in collaboration with the Danish Society for Emigration History.
- Larsen, Hanne Pico. 2006. *Solvang, the “Danish Capital of America”: A Little Bit of Denmark, Disney, or Something Else?* Berkeley: University of California.
- . 2013. “A Windmill and a Vikinghjem: The Importance of Visual Icons as Heritage Tropes among Danish-Americans.” I *Performing Nordic Heritage: Everyday Life and Institutional Practices*, Lizette Gradén og Peter Aronsson (red.), 73–98. London: Ashgate.
- Larsen, Tina Langholm. 2016. “Frederik Lange Grundtvig, 1854-1903.” *Danmarkshistorien.dk*. Aarhus Universitet.
- . 2019a [under udgivelse]. “Sing Your Ethnicity Aloud! Grundtvigian Danes at the Intersection of Denmark and America.” *The Bridge*.
- . 2019b. “When the Past Becomes the Future: Danish Ethnic Heritage as a Tool of Survival in American Towns.” I *Tangible – Intangible Heritage(s) – Design, Social and Cultural Critiques on the Past, the Present and the Future*, Maria Alessandra Segantini (red.), 1:314–20. AMPS Proceedings Series 15.
- Lausten, Martin Schwarz. 2008. *Kirkens historie i Danmark: pavekirke, kongekirke, folkekirke*. 2. udgave. Sabro: Landsforeningen af Menighedsråd.
- Levitt, Peggy. 2007. “Redefining the Boundaries of Belonging: The Transnationalization of Religious Life.” I *Everyday Religion. Observing Modern Religious Lives*, Nancy T. Ammerman (red.), 103–20. Oxford: Oxford University Press.
- Linde-Laursen, Anders. 1999a. “Solvang. Et Stykke Danmark i Californien?” I *Kulturens Nationalisering. Et Etnologisk Perspektiv På Det Nationale*, Bjarne Stoklund (red.), 213–34. København: Museum Tusulanum.
- . 1999b. “‘Unsettled’ Solvang, Danish Capital of America: A Photoessay.” *South Atlantic Quarterly* 98 (4): 781–99.
- Mackintosh, Jette. 1993. *Danskere i Midtvesten – Elk Horn-Kimballton Bosættelsen 1870-1925*. København: Akademisk Forlag.

- Matt, Susan J. 2011. *Homesickness: An American History*. New York, NY: Oxford University Press.
- Mortensen, Enok. 1952. *Stories from Our Church*. Des Moines, IA: The Committee on Publications of the Danish Evangelical Lutheran Church of America.
- . 1967. *The Danish Lutheran Church in America. The History and Heritage of the American Evangelical Lutheran Church*. Philadelphia, PA: Board of Publication, Lutheran Church in America.
- Nora, Pierre. 1996. "Preface to English Language Edition: From Lieux de Memoire to Realms of Memory." I *Realms of Memory: Rethinking the French Past*, Lawrence D. Kritzman (red.), 3:xv–xxiv. New York, NY: Columbia University Press.
- Nyholm, Paul C. 1963. *The Americanization of the Danish Lutheran Churches in America*. København: The Institute for Danish Church History.
- Olsen, Daniel H., og Dallen J. Timothy. 2006. "Tourism and Religious Journeys." I *Tourism, Religion & Spiritual Journeys*, 1–21. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Pedersen, Erik Helmer. 1985. *Drømmen Om Amerika*. København: Politikens Forlag.
- Portes, Alejandro. 2001. "Introduction: The Debates and Significance of Immigrant Transnationalism." *Global Networks* 1 (3): 181–94. <https://doi.org/10.1111/1471-0374.00012>.
- Poulsen, Henning. 2011. "Fra Krig Til Krig 1914-1945." I *Danmarks Historie – i Grundtræk*, Steen Busck og Henning Poulsen (red.). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Qvistorff, Helge V. 1987. *En Rebild saga: 4. juli fester i Danmark gennem 75 år*. Skørping: Jysk Lokalhistorisk Forlag.
- . 2012. *De drog ud – men glemte ikke: Rebildfesten gennem 100 år*. Terndrup: Jysk Lokalhistorisk Forlag.
- Riismøller, Peter. 1952. *Rebild: the fourth of July celebrations in Denmark*. København: Hassing.
- Shubin, Sergei. 2012. "Living on the Move: Mobility, Religion and Exclusion of Eastern European Migrants in Rural Scotland." *Population, Space and Place* 18 (5): 615–27. <https://doi.org/10.1002/psp.696>.
- Simonsen, Henrik Bredmose. 1990. *Kampen Om Danskheden: Tro Og Nationalitet i de Danske Kirkesamfund i Amerika*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Stausberg, Michael. 2011. *Religion and Tourism: Crossroads, Destinations and Encounters*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Stølen, Marianne. 2010. *The Story of Den Røde – a Danish-American Songbook*. København: Forlaget Vartov.

- Taylor, Judith, Ron Levi og Ronit Dinovitzer. 2012. "Homeland Tourism, Emotion, and Identity Labor." *Du Bois Review: Social Science Research on Race* 9 (1): 67–85. <https://doi.org/10.1017/S1742058X12000069>.
- Tweed, Thomas A. 2006. *Crossing and Dwelling: A Theory of Religion*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Vásquez, Manuel. 2008. "Studying Religion in Motion: A Networks Approach." *Method & Theory in the Study of Religion* 20 (2): 151–84. <https://doi.org/10.1163/157006808X283570>.
- Vecchio, Diane C. 2013. "U.S. Immigration Laws and Policies 1870-1980." I *Immigrants in American History – Arrival, Adaptation and Integration*, Elliott Robert Barkan (red.), 4:1621–36. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Warburg, Margit. 2009. "Transnational Civil Religion: The Fourth of July in Denmark." In *Holy Nations and Global Identities: Civil Religion, Nationalism, and Globalisation*, edited by Annika Hvithamar, Margit Warburg, and Brian Arly Jacobsen, 271–93. *International Studies in Religion and Society* 10. Leiden: Brill.
- Warburg, Margit. 2013. "Gud Bevare Danmark. Dansk Civilreligion i Det Store Og Det Små." I *Civilreligion i Danmark. Ritualer, Myter Og Steder*, Margit Warburg, Signe Engelbrecht Larsen og Laura Maria Schütze (red.). Højbjerg: Forlaget Univers.

Kildemateriale

Publiceret:

Dansk Folkesamfunds årbøger (henvises til som: Aarbog)

Dansk Folkesamfunds Aarbog 1919, Dannevirke's Trykkeri, Cedar Falls, Iowa s. 9-13. Anton Gravesen: "Fra Askov, Minnesota"

s. 19-22. Johs. Ravn: "Fra St. Johannes Menighed ved Hampton, Iowa"

Dansk Folkesamfunds Aarbog 1927, Holst Printing Co., Cedar Falls, Iowa s. 26-28. A.H. Jurgens: "Danmarksfærden 1928"

Dannevirke (henvises til som: DV)

– Tidsskrift udgivet ugentligt (1880-1951) i Cedar Falls, Iowa

– Tilgængeligt online: <http://box2.nmtvault.com/DanishIM/jsp/RcWebBrowse.jsp>
1887, 13. april, s. 58-59. Frederik Lange Grundtvig: "Indbydelse til at indtræde i „Dansk Folkesamfund“"

1898, 13. april, s. 3. Frederik Lange Grundtvig: "Det danske Folk i Amerika"

1908, 15. jan., s. 1. Rederireklame for Cunard Line

1908, 9. sept., s. 3. Redaktør: "Det dansk-amerikanske Stævne paa Krabbesholm"

1910, 16. marts, s. 4. Redaktør: "Tager Afstand"

1928, 25. juli, s. 3-4. Viggo Hansen: "Fra Danmarksfærden. III"

1930, 26. marts, s. 1. N. Møller: "Det dansk-amerikanske Stævne for 1930"

Højskolebladet

1887, 30. sept., sp. 1833-39. Frederik Lange Grundtvig: "Dansk Folkesamfund"

Jubilæumshefte 1887-1912. Dansk Folkesamfund, af Lorentz Henningsen.

Aarhus: S. Jensen Sort, 1914.

Kors og Stjerne (henvises til som: K&S)

– Tidsskrift udgivet månedligt (1889-1930/31) af Dansk Folkesamfund i Danmark, København

1908, Feb., s. 15. Jak. Holm: "Dansk-amerikansk Stævne i Danmark til Sommer"

1908, Juni, s. 45-46. A. Th. Dorf: "Dansk-amerikansk Stævne"

1908, Aug., s. 61-63. Redaktør: "Taler af "Dansk-amerikansk Samfund"s Formand og Næstformand"

1908, Aug., s. 65-67. A. Bobjerg: "Almindelig Redegjørelse"

1908, Okt., s. 78-80. Dansk-amerikansk Samfunds styrelse: "Dansk-amerikansk Samfunds"s Arbejde"

1909, Marts, s. 21. A. Bobjerg: "Dansk-amerikansk Stævne på Roskilde Højskole 6. – 10. Avgust 1909"

1909, Juli, s. 58-59. A. Bobjerg: "Det dansk-amerikanske Stævne i Århus, 4. Juli-Dagen 1909"

1909, Aug., s. 61-73. A. Bobjerg: "Det dansk-amerikanske Stævne på Roskilde Højskole 6.-10. August 1909"

1911, Maj, s. 1-2. A. Brobjerg: "Fællesrejser i Danmark"

1914, Aug., s. 61-63. R.R. Vestergaard: "Det 7. dansk-amerikanske Stævne afholdt paa Ry Højskole i Dagene 6. – 11. Aug. 1914"

1914, Aug., s. 64-68. Redaktør: "Deltagere i det dansk-amerikanske Stævne"

1920, Dec., s. 41-43. Kr. Kristensen Killelose: "Det 8. dansk-amerikanske Stævne paa Grundtvigs Højskole ved Lyngby d. 12. – 17. August 1920"

1921, Dec., s. 41-42. Ole J. Stevns: "Meddelelse til D.F.s Medlemmer"

1925, Okt., s. 21-22. "Stævnedeltagere"

1926, Okt., s. 33-34. "Dansk-amerikansk Stævne paa Danebod Højskole"

1927, Juni, s. 5-6. H. Hansen: "Fællesrejser og Stævner"

1928, Nov., s. 41-42. M.C. Jensen: "Danmarksfærden"

1931, *Kors og Stjerne Aarbog*

Upubliceret:

Archives of the Evangelical Lutheran Church in America, Elk Grove Village, Illinois (henvises til som: ELCA)

Box 1: "Dansk Folkesamfund. 1) Year books 1918-1927 2) 25 Jubilæumshefte 1912 3) Minutes and treasurer's reports from the Tyler, Minn, chapter. AELC 161."

"Dansk Folkesamfund" (notesbog) af Lorentz Henningsen

s. 335-37: "Dansk-Amerikanerne bør hjælpes, 28. juli 1909"

s. 380-86, 390-91: "Foredrag ved Stævnet på Ollerup Højskole 1910"

Box 16: "AELC. History publications."

Danmarksfærden 1928 (brochure), Udarbejdet af Danmarksfærdens Forretningsudvalg i Danmark, 32 sider

State Historical Society of Iowa, Iowa City, Iowa (henvises til som: SHS)

Box 3: R46 "Danish People's Society in America. Records."

"Indberetning fra Dansk Folkesamfund"

s. 5, 146, 164, 173: Afstemning om økonomisk støtte til Danske i Sønderjylland, 1905-1919.

Udvandrerarkivet, Aalborg (henvises til som: UA)

– Tilgængeligt online: <http://www.udvandrerarkivet.dk/forside/>

A333-1: Dorf, Alfred Th.

"Dansk-Amerikansk Stævne 5.-9. August 1908 Krabbesholm Højskole, Skive"

A333-2: Dorf, Alfred Th.

"Deltagere fra Amerika i det Dansk-amerikansk Stævne, Krabbesholm Aug. 1908"

A425-2: Stevns, Ole Jensen

"Rundskrivelse til Styrelse for Dansk Folkesamfund, 10/8 1922"

A574-2: *Protokol for Dansk Folkesamfunds afdeling for Danmark II, begyndt i marts 1894* (1894-1923)

s. 87-88: "Aarets begivenhed, 1908"

s. 88-91: "Styrelsesmøde 13. Okt. 1908 i Grundtvigs Hus, 1908"

s. 123: "Det II dansk-am. Stævne, 1909"

s. 124-125: "Til betænkning, 1909"

s. 126-27: "Fællesmøde 19. Okth. i Gr.s Hus, 1909"

s. 135-36: "Udklip fra *Nordlyset* 24. Marts 1910"

Summary

Danish first, American then?

Danish-American homeland tourism, 1908-1930

During the years from 1908 to 1930, several Danish-American folk rallies were organized on Danish soil. The purpose of the folk rallies was to (re)establish national feelings of belonging towards Denmark among the Danish-American visitors. By taking these folk rallies as its point of departure, the article explores how homeland tourism has been utilized as a transnational tool by the immigrant organization Danish People's Society in order to (re)affirm the Danish identity of the homeland tourists. The article argues that this Danish-American homeland tourism is significant in more than one sense: firstly, it was organized by a Grundtvigian organization holding a nationalistic agenda and secondly, it marks the beginning of a transnational cultural exchange between Denmark and USA that has only increased since then. Given that the Danish-American homeland tourism of the early 20th century has so far remained an unexplored scholarly topic, the article contributes to tell an untold chapter of the Danish-American history.